

Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική Γεωπολιτικές εξελίξεις, ενεργειακή ασφάλεια και παγκόσμια οικονομία

Οι επιπτώσεις των πρόσφατων εξεγέρσεων

Οι πρόσφατες εξεγέρσεις κατά των καθεστώτων της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής τείνουν να επεκταθούν σε όλο σχεδόν τον αραβικό κόσμο και πολύ πιθανόν να επηρεάσουν και τις γειτονικές περιοχές. Διαφαίνεται ότι δημιουργείται μια συγκρουσιακή κατάσταση αυξομειούμενης έντασης σε βάθος χρόνου, η οποία, εκτός από την επιδείνωση της εσωτερικής κατάστασης ασφάλειας στις ίδιες τις χώρες που πραγματοποιούνται οι εξεγέρσεις, θα έχει ως αποτέλεσμα και την ανάδυση νέων απειλών και κινδύνων, καθώς:

- ✓ Απειλείται η σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή του αραβικού κόσμου.
- ✓ Επηρεάζονται οι σχέσεις συνεργασίας/σύγκρουσης μεταξύ των χωρών που εμπλέκονται στις εξεγέρσεις.
- ✓ Δημιουργούνται προϋποθέσεις για νέα μαζικά ρεύματα μεταναστών και προσφύγων προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης.
- ✓ Επιδεινώνεται η ενεργειακή ασφάλεια.
- ✓ Αυξάνεται η τιμή των υδρογονανθράκων, και
- ✓ Απειλείται, ως ένα βαθμό, η παγκόσμια οικονομία.

Η τιμή του μαύρου χρυσού

Οι εξεγέρσεις έχουν ήδη επιφέρει αύξηση της τιμής του πετρελαίου και αβεβαιότητα τόσο για την επάρκεια, όσο και για την περαιτέρω αύξηση της τιμής του μαύρου χρυσού στο προσεχές μέλλον.

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής διαθέτει σημαντικά κοιτάσματα υδρογονανθράκων. Παράγει σχεδόν το 40% του πετρελαίου και το 20% του φυσικού αερίου σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στις 18 Δεκεμβρίου του 2010, όταν ξεκίνησε η «επανάσταση του γιασεμιού» στην Τυνησία, η τιμή του Brent, που συνιστά σημείο αναφοράς στις διεθνείς τιμές πετρελαίου, άγγιξε τα 92 δολάρια/βαρέλι, αφού προηγουμένως, το τέταρτο τρίμηνο του 2010, είχε ήδη σημειώσει αύξηση κατά 18%, λόγω της ανάκαμψης που παρουσίαζε η παγκόσμια οικονομία. Στις 10 Μαρτίου, όταν ήδη ξεκίνησαν οι εξεγέρσεις στην Αίγυπτο, το Μπαχρέιν και την Τυνησία, η τιμή του Brent έφθασε τα 115 δολάρια/βαρέλι. Δηλαδή, παρουσίασε μια αύξηση 23 δολαρίων/βαρέλι (ή 25%). Ένα μήνα αργότερα (8 Απριλίου), σημειώθηκε και νέα αύξηση της τάξης των 11,9 δολαρίων (126,9 δολάρια/βαρέλι).

Για τα επόμενα τουλάχιστον δύο έως πέντε έτη, αναμένεται ότι οι αυξομειώσεις στην τιμή του πετρελαίου και του φυσικού αερίου θα διαμορφώνονται με βάση τη συγκρουσιακή κατάσταση στο εσωτερικό των πετρελαιοπαραγωγών χωρών. Αν μια χώρα που παράγει σημαντικές ποσότητες πετρελαίου εμφανίσει

ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ				
	ΧΩΡΑ	ΜΕΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ (δισ. βαρέλια)	ΜΕΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΞΑΓΩΓΗ (δισ. βαρέλια)	ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΜΕΝΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΩΝ (δισ. βαρέλια)
ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	12 (2010)	7,5 (2010)	260
	ΙΡΑΝ	4,2 (2010)	2,4 (2008)	137
	ΗΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	2,8 (2010)	2,3 (2009)	97,8
	ΚΟΥΒΕΪΤ	2,5 (2011)	2,1 (2010)	101,5
	ΙΡΑΚ	2,4 (2009)	1,8 (2009)	115
	ΚΑΤΑΡ	1,4 (2009)	1,2 (2009)	25,4
	ΟΜΑΝ	0,9 (2010)	0,7 (2010)	5,5
	ΣΥΡΙΑ	0,3 (2010)	0,1 (2010)	2,5
	ΥΕΜΕΝΗ	0,2 (2010)	0,1 (2010)	3
	ΜΠΑΧΡΕΪΝ	0,1 (2010)	-	0,1
	ΙΟΡΔΑΝΙΑ	-	-	-
	ΛΙΒΑΝΟΣ	-	-	-
	ΙΣΡΑΗΛ	-	-	-
	ΣΥΝΟΛΟ Μ. ΑΝΑΤΟΛΗΣ	26,8	18,2	747,8
Β. ΑΦΡΙΚΗ	ΛΙΒΥΗ	1,8 (2010)	1,5 (2010)	46,4
	ΑΛΓΕΡΙΑ	1,4 (2010)	1,1 (2010)	12
	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	0,7 (2010)	0,1 (2010)	4,4
	ΤΥΝΗΣΙΑ	0,1 (2010)	-	-
	ΜΑΡΟΚΟ	-	-	-
	ΣΥΝΟΛΟ Β. ΑΦΡΙΚΗΣ	4	2,7	62,8
	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	30,8	20,9	810,6

έλλειμμα εσωτερικής ασφάλειας λόγω αναταραχών στο εσωτερικό της, τότε, η τιμή του πετρελαίου θα παρουσιάσει αύξηση, το μέγεθος της οποίας, στην παρούσα φάση, δεν δύναται να προσδιορισθεί. Για παράδειγμα, αν σημειωθούν ταραχές στη Σαουδική Αραβία, που είναι η δεύτερη μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο, μετά τη Ρωσία, σε παραγωγή πετρελαίου (περίπου 12 εκατ. βαρέλια/ημέρα), τότε, άσχετα από το αν θα επηρεασθεί η μέση ημερήσια παραγωγή της χώρας, θα πρέπει να αναμένουμε απότομη αύξηση στην τιμή του μαύρου χρυσού. Αν μάλιστα οι εσωτερικές εξελίξεις επιφέρουν και μείωση της μέσης ημερήσιας παραγωγής του σαουδαραβικού πετρελαίου, όπως συνέβη στη Λιβύη, τότε, εκτός από τις σημαντικές αυξήσεις θα παρατηρηθούν και προβλήματα επάρκειας για την κάλυψη των αναγκών. Θα πρέπει να τονισθεί ότι η Σαουδική Αραβία, εκτός από σημαντικά επιβεβαιωμένα κοιτάσματα (260 δισ. βαρέλια), διαθέτει και τη μεγαλύτερη δυνατότητα επιπρόσθετης ημερήσιας παραγωγής μαύρου χρυσού, σε παγκόσμιο επίπεδο. Δηλαδή, αν προκύψουν προβλήματα επάρκειας πετρελαίου στις διεθνείς αγορές ενέργειας, τότε, το Ριάντ έχει τη δυνατότητα να αυξήσει τη μέση ημερήσια παραγωγή.

Η τιμή του φυσικού αερίου

Η αγοραπωλησία του μαύρου χρυσού βασίζεται σε μικρής διάρκειας συμβόλαια. Αυτός είναι ένας από τους παράγοντες, που οι γεωπολιτικές εξελίξεις στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, επηρεάζουν άμεσα την τιμή του. Αντίθετα, η τιμή του φυσικού αερίου επηρεάζεται μεν αλλά όχι τόσο άμεσα, αφού τα αντίστοιχα συμβόλαια υπογράφονται για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Ένας άλλος παράγοντας είναι ότι η τιμή του πετρελαίου είναι παγκόσμια, κάτι που δεν ισχύει με την τιμή του φυσικού αερίου.

Οι εξεγέρσεις αρχικά στη Λιβύη, στο Μπαχρέιν, στην Αίγυπτο και αργότερα η έναρξη της διεξαγωγής των επιχειρήσεων στη Βόρεια Αφρική «έσπρωξαν» προς τα πάνω την τιμή του μαύρου χρυσού. Οι εξελίξεις στη Λιβύη οδήγησαν σε δραματική μείωση της παραγωγής (μέση ημερήσια παραγωγή 1,8 εκατ. βαρέλια ή περίπου 2% της μέσης ημερήσιας παγκόσμιας κατανάλωσης). Ταυτόχρονα, διεκόπη και η μεταφορά φυσικού αερίου προς την Ιταλία. Τα γεγονότα αυτά άρχισαν να επηρεάζουν κυρίως τις ευρωπαϊκές αγορές ενέργειας. Για το λόγο αυτό, η Σαουδική Αραβία αποφάσισε να αυξήσει την ημερήσια παραγωγή της κατά 400.000 βαρέλια, ώστε να καλύψει το έλλειμμα που δημιουργήθηκε. Βέβαια, το πρόβλημα δεν λύθηκε, διότι αφενός η επιπρόσθετη σαουδαραβική ημερήσια παραγωγή δεν ικανοποιεί πλήρως το σύνολο των αναγκών των ευρωπαϊκών χωρών που προμηθεύονταν λιβυκό πετρέλαιο, και αφετέρου, διότι το υψηλής περιεκτικότητας θείου σαουδαραβικό πετρέλαιο δημιουργεί προβλήματα στα ευρωπαϊκά διυλιστήρια. Έτσι, αποφασίσθηκε η προμήθεια πετρελαίου από τη Νιγηρία και το Αζερμπαϊτζάν, που παράγουν πετρέλαιο χαμηλής περιεκτικότητας σε θείο. Τους δύο πρώτους μήνες (Φεβρουάριο και Μάρτιο 2011) του εμφυλίου στη Λιβύη, δεν δημιουργήθηκαν ιδιαίτερα προβλήματα στον εφοδιασμό με πετρέλαιο των ευρωπαϊκών διυλιστηρίων και για έναν ακόμη λόγο. Αυτούς τους μήνες, λόγω προγραμματισμένων συντηρήσεων, αρκετά ευρωπαϊκά διυλιστήρια δεν λειτουργούσαν.

Συνήθως, οι γεωπολιτικές εξελίξεις επηρεάζουν τις διεθνείς αγορές φυσικού αερίου σε μικρότερο βαθμό, απ' ότι η αντίστοιχη του πετρελαίου. Αυτό συμβαίνει κυρίως διότι τα συμβόλαια φυσικού αερίου:

- ✓ Είναι μεγαλύτερης χρονικής διάρκειας, επομένως, δεν σημειώνονται απότομες αλλαγές στην τιμή αγοράς. Συνήθως, υπάρχει επαρκής χρόνος αντίδρασης για αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων, εκτός εάν διακοπεί η παροχή του φυσικού αερίου.
- ✓ Υπογράφονται συνήθως από χώρες που ανήκουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή (Ρωσία-Γερμανία, Λιβύη-Ιταλία, Ιράν-Τουρκία, Αίγυπτος-Ισραήλ-Ιορδανία-Συρία, Αλγερία-Ελλάδα, κτλ). Έτσι, δημιουργούνται προβλήματα σε περιφερειακό και όχι σε παγκόσμιο επίπεδο.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μόνο το 30% της παγκόσμιας παραγωγής φυσικού αερίου εξάγεται, σε σχέση με το 60% του αντίστοιχου παραγόμενου πετρελαίου. Το μεγαλύτερο μέρος του παραγόμενου φυσικού αερίου καταναλώνεται από τις ίδιες τις χώρες για θέρμανση και παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την τιμή του φυσικού αερίου είναι οι εποχές του έτους. Για παράδειγμα, κατά τη χειμερινή περίοδο, η κατανάλωσή του φυσικού αυξάνεται, αφού η κύρια χρήση του αφορά τη θέρμανση.

Το φυσικό αέριο της Μέσης Ανατολής εξάγεται κυρίως προς τις αγορές της ανατολικής Ασίας, ενώ, της Βόρειας Αφρικής προς τις ευρωπαϊκές αγορές, με μακροχρόνια συμβόλαια, τα οποία προστατεύουν ως ένα βαθμό τις χώρες-εισαγωγείς, από τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή. Προς το παρόν, στην Ασία, οι τιμές του φυσικού αερίου παραμένουν σχεδόν αμετάβλητες. Στην Ευρώπη, η χώρα που αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο πρόβλημα εξαιτίας των εξεγέρσεων στη Βόρεια Αφρική είναι η Ιταλία, που μέσω του υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου "Greenstream", προμηθεύεται ετησίως περισσότερα από 300 δισ. κυβικά πόδια (Bcf/y) φυσικού αερίου (2009). Η μεταφορά διεκόπη με την έναρξη των στρατιωτικών

επιχειρήσεων της διεθνούς δύναμης κατά του κανταφικού καθεστώτος, γεγονός που προκάλεσε αύξηση της τιμής κατά περίπου 12%, αν και στη συνέχεια, η Ρωσία αύξησε τις εξαγωγές φυσικού αερίου προς την Ιταλία, για να καλύψει ένα μεγάλο μέρος των αναγκών της.

ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ (2009)				
ΧΩΡΑ	ΕΤΗΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ (δισ. κυβικά πόδια)	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΑΓΩΓΗ (δισ. κυβικά πόδια)	ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΜΕΝΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΩΝ (δισ. κυβικά πόδια)	
ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	2.770	-	275.000
	ΙΡΑΝ	4.632	200	1.045.000
	ΗΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	1.725	248	227.000
	ΚΟΥΒΕΪΤ	450	-	63.000
	ΙΡΑΚ	522 (2008)	-	112.000
	ΚΑΤΑΡ	3.154	2.408	896.000
	ΟΜΑΝ	875	408	30.000
	ΣΥΡΙΑ	412 (2010)	-	8.500
	ΥΕΜΕΝΗ	509	243	16.900
	ΜΠΑΧΡΕΪΝ	444	-	3.250
	ΙΟΡΔΑΝΙΑ	-	-	-
	ΛΙΒΑΝΟΣ	-	-	-
	ΙΣΡΑΗΛ	-	-	-
	ΣΥΝΟΛΟ Μ. ΑΝΑΤΟΛΗΣ	15.493	3.507	2.676.650
Β. ΑΦΡΙΚΗ	ΛΙΒΥΗ	562	349	54.700
	ΑΛΓΕΡΙΑ	2.876	1.860	159.000
	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	2.214	647	77.000
	ΤΥΝΗΣΙΑ	-	-	-
	ΜΑΡΟΚΟ	-	-	-
	ΣΥΝΟΛΟ Β. ΑΦΡΙΚΗΣ	5.652	2.856	290.700
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	21.145	6.363	2.967.350	

Η ενεργειακή ασφάλεια στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική

Η Μέση Ανατολή και η Βόρεια Αφρική διαθέτουν συνολικά το 60% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου και το 45% των αντίστοιχων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Είναι λοιπόν προφανές ότι οι μελλοντικές γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή θα επηρεάζουν το επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας και θα καθορίζουν ως ένα βαθμό την παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη.

Αν σημειωθούν αναταραχές στις χώρες που παράγουν μεγάλες ποσότητες υδρογονανθράκων ή στις χώρες όπου λειτουργούν σημαντικά ενεργειακά δίκτυα ή στις ευαίσθητες θαλάσσιες περιοχές απ' όπου μεταφέρονται σημαντικές ποσότητες υδρογονανθράκων με δεξαμενόπλοια, τότε, σε συνδυασμό με τις κερδοσκοπικές παρεμβάσεις, η τιμή των υδρογονανθράκων θα ακολουθήσει μια ανεξέλεγκτη ανοδική πορεία.

Στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, υπάρχουν τρεις ευαίσθητες και συγχρόνως σημαντικές θαλάσσιες περιοχές μεταφοράς υδρογονανθράκων, απ' όπου καθημερινά μεταφέρονται τεράστιες ποσότητες. Συγκεκριμένα:

- ✓ Στα στενά του Hormuz (στενά μεταξύ Ιράν-Ομάν, στο νότιο άκρο του Περσικού Κόλπου), η μέση ημερήσια θαλάσσια μεταφορά πετρελαίου ανέρχεται σε 15,5 εκατ. βαρέλια (million barrels per day - Mb/d). Δηλαδή, περίπου στο 18% της μέσης ημερήσιας παγκόσμιας κατανάλωσης πετρελαίου, η οποία υπολογίζεται σε 86,7 Mb/d. Για αρκετά χρόνια, η ενεργειακή ασφάλεια στα στενά απειλείται από τις σχέσεις Ιράν-Ισραήλ και Ιράν-ΗΠΑ, ενώ, το τελευταίο χρονικό διάστημα, διαφαίνεται και μια πιθανή συγκρουσιακή σχέση μεταξύ Ιράν, Μπαχρέιν και Σαουδικής Αραβίας, λόγω των εξεγέρσεων της σιιτικής κοινότητας στο Μπαχρέιν και στα πετρελαιοπαραγωγά ανατολικά παράλια της Σαουδικής Αραβίας.
- ✓ Στο Bab el-Mandab (στενά μεταξύ Υεμένης-Τζιμπουτί, στο νότιο άκρο της Ερυθράς Θάλασσας), η μέση ημερήσια θαλάσσια μεταφορά πετρελαίου ανέρχεται σε 3,2 Mb/d. Στην εν λόγω περιοχή, η ενεργειακή ασφάλεια απειλείται από το υφιστάμενο έλλειμμα ασφάλειας στο εσωτερικό της Υεμένης (διαδηλώσεις, δράση της Al-Qaeda και συγκρούσεις μεταξύ των δυνάμεων ασφάλειας και των Σιιτών Houthis), σε συνδυασμό με τα φαινόμενα πειρατείας στον Κόλπο του Άντεν.
- ✓ Στη Διώρυγα του Σουέζ και στον ενεργειακό αγωγό SUMED (Suez-Mediterranean Pipeline), η μέση ημερήσια θαλάσσια μεταφορά πετρελαίου ανέρχεται επίσης σε 3,2 Mb/d. Η εξέγερση στην Αίγυπτο, η απεργία των Αιγύπτιων εργατών στον ενεργειακό αγωγό SUMED (14 και 15 Φεβρουαρίου) και η έκρηξη σε δύο σημεία του αγωγού φυσικού αερίου El Arish-Ashqelon (5 Φεβρουαρίου), που καλύπτει το 43% των αναγκών του Ισραήλ σε φυσικό αέριο και επίσης καλύπτει μεγάλο ποσοστό των αναγκών της Ιορδανίας και της Συρίας, δημιούργησε ανησυχίες για την ασφαλή ροή των υδρογονανθράκων από την Ερυθρά Θάλασσα προς τη Μεσόγειο Θάλασσα.

Επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη

Το πετρέλαιο συνιστά την «κινητήριου δύναμη» της παγκόσμιας οικονομίας. Οι υψηλές τιμές του πετρελαίου επιφέρουν πληθωριστικές τάσεις, μείωση της παραγωγής προϊόντων, μείωση της κατανάλωσης και πτώση των εξαγωγών. Όλα αυτά πλήττουν το παγκόσμιο εμπόριο και οδηγούν σε επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Πιθανόν και σε μια νέα μίνι παγκόσμια οικονομική ύφεση, εφόσον η κατάσταση ασφάλειας των πετρελαιοπαραγωγών χωρών του αραβικού κόσμου παρουσιάσει περαιτέρω επιδείνωση.

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής κατά μέσο όρο παράγει ημερησίως περισσότερα από 30 εκατ. βαρέλια (Mb) και εξάγει περίπου το 40% του πετρελαίου και το 20% του φυσικού αερίου, σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης, διαθέτει σημαντικά επιβεβαιωμένα κοιτάσματα υδρογονανθράκων, που ανέρχονται σε περισσότερα από 800 δισ. βαρέλια και περίπου 3.000 τρισ. κυβικά πόδια φυσικού αερίου. Επομένως, οι μελλοντικές γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή, που όπως προαναφέρθηκε αναμένεται να προκαλέσουν μια συγκρουσιακή κατάσταση αυξομειούμενης έντασης για μακρά χρονική περίοδο, θα ωθούν ανοδικά την τιμή του μαύρου χρυσού και θα επηρεάσουν αρνητικά την ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας. Οι αρνητικές επιπτώσεις θα παρατηρηθούν κυρίως στις χώρες με υψηλό δείκτη ανάπτυξης, που εισάγουν και τις μεγάλες ποσότητες πετρελαίου, όπως η Κίνα, η Γερμανία, η Βραζιλία, η Ινδία, κτλ.

Γιαννακόπουλος Βασίλης
Γεωστρατηγικός αναλυτής
www.geostrategy.gr
geostrategical@yahoo.gr